

Põimukuu
29. päiv
2019

Nummör
17 (445)

Leht mass 0,50 €

UMĀ LEHT

VANA - VÖROMAA RAHVA UMAN KEELLEN LEHT

Vahtsõnõ koolipapa Karu Taavi opmisõst ja oppamisõst

Kae lk 2

Luudusõ keskele kolinu pere astus ummi unistuisi poolõ

Kae lk 3

Kuis piksetorm talvõhaina minemä vei

Kae lk 4

Võro maakunna foto- jaht «Euruupa Liidu eri»

Kooni 31. rehekuuni saa ütēn lüvvä Võro maakunna foto-
jahin, kon pilte pääle püütäs
paiku ja objekte, miä omma
saanu tukõ Euruupa Liidu
fondõst. Valikun om nii tun-
nõtuud turismiatraksioonõ ku
paikligu kogokunna jaos täht-
sit paiku nigu kooli ja latsiaia.

Võistlusõn ütēnlüüjä piät
lõüdmä hindäle paiku nime-
kiräst meelederäde, võtma
ütēn sõbra ja perre ja tegemä
näidega noin paigun pildi.
Täpsembäle saa fotojahi kotsi-
lõ lukõ internetist fotojaht.
visitvoru.ee/ kodolehe pääl.

Muusõumi pakva kooli- ja latsialatsilõ tunnõ ja teemapäivi

Vana-Võromaa muusõumi
pakva alostavas opiaastas
kooliopilatsilõ ja latsialatsi-
lõ kōütvit muusõumitunnõ ni
teemapäivi, kon latsõ saava
tiidmiisi kofada hoobis tõist-
muudu ku koolitunnin.

Näütes saa muusõumitun-
nin teedä, kuis asju mõõta,
ku käeperi olõ-i päsülät ega
tollipuud. Aoluutunnõn opit
tarkus jääs parõmbahe miil-
de, ku saat esi mõnt vanaaolist
tüüriista pruuvi. Luudusoppu-
sõlõ andva värmi teemapäivä,
kon tegemist jakkus nii välän,
mõtsan ku aidan. A kunstitun-
ni võinu tetä hoobis galõriin
– säääl avitas luvva kunstnigõ
vaim. Muusõumin saat oppi
esisugutsit tarkuisi käsitüüst
kooni matõmaatikani.

Muusõumitunnõ ja teema-
päivi saa telli nelän Vana-
Võromaa muusõumin: aolu-
lidsõ postiti veeren Karilatsi
vabaõhumuusõumin, Läti pii-
ri lähkül Kuutsi külän Mõnis-
tõ talorahvamuusõumin, Võro
liinan Dr. Fr. R. Kreutzwaldi
memoriaalmuusõumin ja Ka-
tariina alle veeren Vana-Võro-
maa kultuurikuan.

Muusõumitunnõ ja teema-
päivi kotsilõ saa ligembät
teedüst internetist aadrõssi
wi.ee/muusõumi/opi-muusõumin/
pääl.

UL

Põlvän alostas Jakobi kuul

RAHMANI JANI PILT

Pildi pääl omma hinnäst vahtsõ kooli vahtsõhe klassiruumi tahvli mano säändü Tarto lutõrligu Peetri kooli direktri Siilabergi Tarvo, EELK Põlva Püha Neitsi Maarja kogudusõ opõtaja Nigola Toomas, Põlva Jakobi kooli 2. klassi oppaja Vasseri Tiina ja 1. klassi oppaja Järgi Urve.

RAHMANI JAN

**Tulõva nädäli alostõdas
opitüüd Põlva vahtsõn
koolin. Jakobi kuul om
Tarto lutõrligu Peetri kooli
filiaal. Tego om eräkooli-
ga, kon opikasvatustüün
om rõhk pantu kristligulõ
eetikalõ ja eesti rahvus-
kultuurilõ.**

Põlvän alostas kuul katõ
klassiga, valla tetäs 1. ja 2.
klass. Edimält nakkas koo-

lin opma 11 last, a võiolla tulõ
mõni viil inne kooli algust
mano. Kooli nimi om pantu
Põlvast peri suurmehe Hurda
Jakobi perrä ja opitüün peetas
tähtsäs Vana-Võromaa kultu-
riperändit. «Mi veemi Hurda
põhimõttit ellu, et antu hääd
haridust.» kõnõlõs vahtsõ koo-
li edimäse klassi oppaja Järgi
Urve.

Vahtsõ kooli ruumi omma
Põlva keskliinan aoluulidsõ
pastoraadihuunõ 3. kõrra pääl.

Et tego om eräkooliga, om

vahtsõn koolin ka opimass.
Põlva Jakobi koolin om opi-
mass 10% miinimumpalgast,
parhilla sis 54 eurot kuun.

A mille sääne kuul tetti?
«Mi ollimi rahul Mammastõ
latsiaid-alkkooliga. Ku Põlvän
kooli kokko panti, tekkü tühi
kotus: kodusust ja latsilähedüst
jäi veitüs. Ja väärtuskasvatus es
olõ inämb tähtsä. Naksimi mõt-
lõma-otsma, kuis tetä vahtsõnõ
väiku ja kodonõ kuul. Ja sis tull
appi keriguopõtaja Nigola Too-
mas, kiä kõnõlõ uma kursusõ-

kaaslasõ Siilabergi Tarvoga
Tarto Peetri koolist. Nii taa
asi alostusõ sai.» seletäs koo-
li tõsõ klassi oppaja Vasseri
Tiina.

«Peetri kooli huvi siia uma
filiaal tetä sai kõvastõ huugu
tollõst, et paiga pääl olli olõ-
man huvilidsõ kuulmeistre.»
kõnõlõs Tarto Peetri kooli di-
rektri Siilabergi Tarvo.

Ligembät teedüst Peetri
kooli tegemisi ja vahtsõ Ja-
kobi kooli kotsilõ saa inter-
netist: luterlik.edu.ee.

Laulõvõistlus uut viil mõni nätäl vahtsit laulõ

**Uma Pido kõrraldaja omma
väläl kuulutanu vahtsidõ
võrokeelitside laulõ võistlu-
sõ Uma Laul IV. Laulõ saat-
misõ tähtaig nakkas pia
kätte jõudma, tuu om mõnõ
nädäli peräst.**

Võistlusõlõ oodõtas uma-
keelitsit ja umaloomingu-
liidsi laulõ. Millest laul(u)
tetä, või laulukirotaja esi
valli. Laulu võiva olla nii
rahvaligu ku peris muud-
sa. Ka vanna (nt regilaul) ja
vahtsõt (seoilma-ao teema)
või kokko klapita.

Laulõ saatmisõ tähtaig om
23. süükskuud 2019! Laul
tulõ saata kõrraldajilõ märgõ-
sõnaga «Uma Laul». Üte autori

käest uutva kõrraldaja võistlu-
sõlõ kõgõ inämb viit laulu.

Võistluskontsõrt tulõ 7.
mårdikuul 2019 kell 18 Moos-
ten. Võistlõsõ laulu, mitte näi-
de ettekandminõ. Parõmbidõ
laulõ luuja saava rahalidsõ
preemiä.

Ettevõtmist tugõva Eesti
Kultuurkapital (rahvakultuuri
sihtkapital, Võro ja Põlva eks-
pertgrupp), Rahvakultuuri Kes-
kusõ Vana-Võromaa perimüs-
kultuuri programm, Põlva vald,
Võro instituut.

Lähemb teedüs:

www.umapido.ee
Merike Tigas tel 5691 6280,
e-post merike.tigas@wi.ee.

PILT UMA LEHE ARHIIVIST

Pildimälehtüs 2013. aasta Uma Laulu võistlusõ kontsõr-
dist, kon laulukirotaja Kelbä Heiki kand ütēn akordioni-
saatja Aropi Erjaga umma laulu ette.

UL

MARGA JANKE PIIT

Ökofestivali perrepäiv. 18. põimukuu peet Põlva ökofestivali perrepäiv Karilatsi muusõumi man läts kõrda: ilm oll hää ja rahvast hulga. Perrepäiväl asti üles ka Laheda Muti, kiä teivä festivali jaos säändse räpiluu:

Ökofestivali räpp

Küll om Karilatsin olla vahva,
kokko om tulnu hulga rahvast.
Inemistel hää om miil,
ökofestival om siin!

Ilm om hää ja toit om mahe,
olemine väega lahe!
Rõõmustas nii eit kui taat,
Karilatsin võimas laat!

Platsi pääl tan kari latsi,
sekkä mitu külä matsi,
miilhi, naisi, vannu, nuuri,
inemisi väiksit-suuri!

Rahvast hulka, kaupä pallo,
osta sinki, osta kallo!
Joogis õllõkõist ja kalja,
sekkä muti teevä nalja!

Laval laulu, tandsu, tralli,
hinna kah ei olõ kallil!
Ökofestival om äge –
õnnelik, kiä sjoda näge!

MÄÄRI ANDRESE laulusõna

Päevä nösõmisõ aigu

Päiv nösõs ja ma mõtlõ, et olnu hää, ku taa suvi viil edesi olnu. Et vannu naisi suvõs nimmat aig andnu viil tsipa umma lämimind, et saak jõudnu ilostõ salvõ ja saanu viil mõni õdak sõpruga tulõ veeren istu. A joba näütase märgi, et seo illos aig nakkas hinnäst röivilõ pandma ja ärminekile säädmä.

Kõnõldas, et põha puul säädvä tsirgu hinnäst joba parvõ. A meil tegevä tõsõ pesäkunna pääsläse viil edimäidsi linnupruuvõ. Vast andas näile iks aigu tuu lindaminõ ilosalõ selges oppi.

Hummogu, ku päiv oll viil mõtsa takan, näi, kuis kats soku-poissi nurmõ pääl tapliva. Olli sarvipiten kuun ja es tii vällägi tuust, et ma autoga küländ lähküst müüdä söidi.

Mõtsan om seo aastak hulga palohkit ja nä omma ka peris suurõ. Vanarahva tarkus ütles, et tuu tähendäs, et jõulu aigu saa verivorsti kõrvalõ magusat palohkasahvti süvvä.

Latsõ läävä pia kuuli. Tuu om aig, kon tulõ naada mitund muudu ümbre harinõma. Hummogunõ kellä päält herätüs. Ödagunõ kellä päält magamaminek. Ja noid kohustuisi, miä kellä kaemist nõudva, om viil ja viil. Latsõ omma suvi läbi uman rütmin elänü, no tulõ näilgi harinõda tsipa inämb kõrraldõdu eloga.

Egä kooliaasta algus tuu segähüst liiklustõ. Teie ja uulitsidõ pääl om no inämb koolilatsi nätä. Kaemi sis ilostõ ümbre ja söidami tassa!

RAHMANI JAN,
Uma Lehe päätoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Molovihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja: Jan Rahman, tel 56 922 841, jan@umaleht.ee
Abitoimõndaja: Kaile Kabun, info@umaleht.ee
Keeletoimõndaja: Laivi Org, laiviorg@gmail.com
Latsinuka toimõndaja: Mariko FASTER, latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:
Tiia Allas, Külli Eichenbaum, Aapo Ilves, Kaido Kama, Ülle Kauksi, Rainer Kuuba, Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee
Tellimine: Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

Kiri Nõõrimaalt

Võro liina külle all Nõõrimaal eläs kiränik LUMISTE KATI, kiä and värskit mõttit, kuimuudu egäpääväello vaeldust löüdä ja märgotas tuust, miä parasjago süäme pääl.

11. kiri. Suvõ juma-lihe minegi värvi

Om täuskuuü. Kõgõ tsipa nõiduslinõ, lumja ja salaperäline. Suvõ välläkuulutamisõ aig. Iks kae ja imehtele suurt ja kõllast kuud ja tunnõ, hengä puhtas mõstu maa hõngu. Tuul tuu kostki suu hõngu nõnna. Liiguta noid hõngõ nigu mõtselläi, kinkal hää ja terräv lõhnatundminõ. Perämäst om mullõ luudusõ puult esieränis heldele kingitü. Põimukuu om jovvukas.

Puualodsõ omma mahlatsit ubinit täüs, aroonia vaotasõ uma loogan ossa vasta maad. Neo ödagu omma nii sumõrligu, täüs makõt vällu ja ritsikit. Suvõlõpukurbtus.

Hallõ miil tuust, et suvi saa läbi ja pümme, külm, likõ

press jälleki ligi. Egä süküs nakkas tuu vahtsõst pääle ütten pihlamarju veretämisega.

Mullõ miildüs jalota ödagidõ Nõõrimaa uulitsit pite, floksõ tulist hõngu ja värvi sisse tõmmada, iloaide imehtellä.

Egä süküs jääs tan Nõõrimaal tonnõ viisi ubinit puu ala videlemä ja väetüsemullanunikulõ mädänemä. Latsiaia, kooli vai vannukodo rõõmustanu näide üle. Ku om ikäv, nigu inämbusel vannost inemiisist, tasus tetä tõisilõ sahvti ja mahla, kinki tuud jõulus kasvai kodolda inemiisile. Liinan himostasõ inemise väega noid vitaminiipallõ.

Vai panõ lihtsäle tii viirde kasti sildiga, et annat massulda ubina är, ja maailm omgi joba tsipakõsõ lahkõmb ja naaratat sullõ vasta.

Karu Taavi: mu jaos om tähtsä, et juurõ olnu valõtu

Võro Kreutzwaldi kooli vahtsõnõ direktri Karu Taavi kõnõlõs umist mõttist inne kooliaasta alostust.

Kuimuudu tull Sul mõtõ naada koolipapas?

Mul om kuiki nii olnu, et ku olõ määndseski elomuutusõs valmis olnu, sõs tuu muutus ka tulõ. Olõ jo ka varrampa nännü esisugumaisi tüüpakmiisi ja konkurssõ, a neo ei olõ niipallõ uma olnu nigu seokõrd Kreutzwaldi kooli tüüpakminõ. Seo ammõt pand ummi piire nihutama ja kasuma. Seol majal om olnu suur osa mu elon, ma opsõ tan ja mi vanõmb tütar Sandra opsõ kümme aastakka tan majan. Sai seost majast ütten väärtüse ja elokaemisõ, midä no saa tagasi jaka.

Määndse omma päämidse välläkutsõ taan vahtsõn ammotin?

Päämine välläkutsõ om tuu, et lats tiidnõ pääle kuuli, miä tedä huvitas, mis tal häste vällä tulõ ja midä tä esi häste mõist. Tuu jaos piät kuul tüütämä nii, et oppaja tegevä umavaihlõ kuuntüüd, opva esi kah ja tundva elo vasta kõrrast inämb huvvi.

Midä täämbädse ao kuul latsilõ kõgõ inämb oppama piäs?

Maailm muutus väega kipõstõ. Keerolinõ om ette märki, määndsit ammõtitiid

Karu Taavi.

nakkasõ pidämä nuu, kiä timahava umma koolitiid alostasõ. A huulmada tuust om tähtsä mõista tetä kuuntüüd, esi asju vaihlõ köüdüssit nätä, loogilidsõlt mõtõlda. Ja ku lats viil tiid, miä tedä huvitas, midä tä häämeelega tetä tahtnu, sis saa tä egäl juhtumisõl toimõ. Seod kõkkõ tulõgi koolin latsilõ pakku.

Määne om Kreutzwaldi kooli vaim?

Kreutzwaldi nime kandminõ om kooli jaos suur au ja säälsaman ka välläkutsõ. Mu jaos om tähtsä, et juurõ omma valõtu. Ku mi tiiami, kost mi tulõmi, sis and seo kõva toe täämbädsen aon elämisõs ja tsihte säädmises.

Ku pallõ mahus opikavva Võromaa umakultuuriga köüdetüt?

Om väega lihtsä tõmmada

võrdusmärk umakultuuri ja vanamoodulidsõ, igävä vaihlõ. A seod saa muuta vägevide näütidega, kon su juurõ ja perioolõminõ avitasõ sul suurõn ilman parõmbalõ umma paika löüdä ja vast ka silmä paistu. Kõik neo hää näüte meelelahutusärist vai mõnõst muust luumisvaldkunnast, kon artisti rõhutasõ umma perioolõmist, juuri, ummamuuudu olõkit. Seo kotussõ päält saa pallõ är tetä.

Tegeligult oppasõ jo latsõ ka vanõmbit ja koolioppajit. Ku pallõ sa olõt valmis ummi latsi ja koolilatsi käest oppust võtma?

Latsõ omma olnu ütten tähtsämbä oppaja mu elon ja omma tuud ka edesi. Seo om jo väega hää, ku sul om neli säänest oppajat koton ja no viil tüü man päält 650 oppaja. Suur välläkutsõ. Latsi käest om hää oppi, selle et nä võtva vahtsõndusõ ja muutusõ kipõstõ vasta, tulõ õnnõ esi opmisõs valmis olla.

Midä soovit kooliaasta alostusõn mi kandi koolilatsilõ ja latsõvanõmbilõ?

Soovi, et mi olnu õnnõligu ja huulnu ütstõdsõst. Jüssi Fred om ütelnü, et õnn om seo, ku läät hummogu hää meelega tüüle vai kuuli ja ödagu tulõt hää meelega kodo tagasi. Säänest kooliaastat ma kõigilõ soovigi!

Küsse RAHMANI JAN

Uuringidõ mõtõ ja mõttõtus

Mõni asi jääs õkvall kõrvu ja inämb är ei lää. Mul jäi raadiost kõrvu lausõ: «Peale uuringute sisaldas projekt veel teisi tegevusi.» Mullõ tulõt tuu miilde ütten uudist, miä kõnõl tiidläsest, kiä om avastanu, et rasõdiiil naisil tükis süä kurjas minemä. Vaesõ naasõ, aastatuhandiid lätõs näil kõrda asja varjada, aga tiidläne uursõ iks vällä ja sai tuu iist määndsegi korgõ kraadi.

Veidü, väega veidü om tiidüsele rahha eräldet. Arvada tuuperäst om tegemäda jäänü kõgõ tähtsämp uuring: määndsiid asju tasus uuri ja määndsiid mitte. Mõnda asja võit kotun uma naasõ käest küssü ja ku vastus tiidüseuuringust lahku lätt, tasus innembä naist usku. (Ma olõ feminismist väega kavvõdan.) Mõnda asja võinu mu käest kah küssü. Näütüses: kuimuudu vallan rahha kokku hoita? Mu edimäne nõuannõ olõsi: tulõ egäsugudsõ uuringu är jättä. (Autor pidä silmän tuud, et Rõugõ vallavalitsus tel 11 000 euro iist uuringu, kuis vallan rahha kokku hoita. Toim.) Tollõ iist kasseeeri ma sisse 11 (ütstõist) eurot. Nõuküsijä või niimuudu kokku hoita 10 989 eurot. «Pole paha,» ütelf klassik.

Vahepääl tundu mullõ, et mi riik lätt peris õigõlõ poolõ, põhimõtõ om: vorst vorsti vasta. Mõnõ ao peräst sai selges, et asi sukugi nii ei olõ. Näütüses: mi ehitämi teile koolimaja vai haigõmaja vai muud säänest. Ti tiiti umalt puult nii pallu latsi, et kuuli ei piä kinni pandma vai haigõmaja vanadõkodus tege-

PULGA JAAN, mõtlõja talupoig

mä. Aga ei: vastatasus taheti hoobis hellü valimiisil, ei muud. Perän võit kooli rahumeeli kinni panda, kuna valimisõ omma läbi. Ja ku tõtõstõ kõnõlda, sis mõlõmba lätvä kallis pidäda, nii kuul ku haigõmaja. Ei tasu är. A terve mi elu ei tasu är.

Ammõtlikult olõmi kapitalism in katõ jalaga sisen ja kõik aig kõrratas, et tasulda lõuniid ei olõ. Periselt om, ja viil määndsiid. Eesti Energiä tulõ ja võtt korgõpingeliini alt su mõtsa maha ja jätt risu sinna maha. Maaumanik om tuu maa iist masnu välläostumassu ja egä-aastadsõ maamassu (tuu om korgõmp ku põllumaal). Määnestki tullu tä tollõ maa päält ei saa, kuna mõts võetas noorõlt maha. Seletedäs tollõga, et vuulu om jo kõigilõ vaia. Mille sis kõik ei massa, õnnõ maaumanik? Vinne aigu mõtliva partorgiki parõmbiid

seletüisi vällä. Näütüses, et talupoig om (Lenini perrä) kahtlanõ element ja tuud piatki ekhamuudu retsmä. Proletariaat – voh, tuu om õigõ. Põrõlt kõttas tuu proletariaat õdakidõ kongi kolmanda kõrra aknõlavva pääl ja silmas, et tälle liiga es tettü. Nii et Lenini idee omma tävvelikult ellu viidü. Ma tõi siin ütten näüte, a om pallu asju, kon kapitalismist ei olõ haisugi, pallas propaganda.

Nii et tiidläisil ollu uuri pallu tähtsiid asju. Vast kõgõ tähtsämp omgi: mis kõrd seo sääne om, midä meil latsõmeeli kapitalismis kutsutas? Ja kas kommunism om õks viil horisondil vai om joba poolõ maad lähkumbän? Siist edesi tulõ joba esihindäst küsimine: kohes mi lää? Kas kiäki õks tiid, kohes mi tormami? Vai võtva kõik asja nii, et kül peräst om nätä. Peräst om ilda.

Mõtõlus

Ärke jääge küsimisega ildas!

Juhtu ildaigu rongi uutõn vana tutvaga kokku. Tä kiruf ennembi mitmadõ lehte, a no om nakanu uma kodukandi aoluust juttõ koguma. Tä om Eesti keskmädsõst osast peri ja taht, et taast rahvast ka rohkõmb nii-üldä perimüsejälgi maha jääs.

«Sälõ om viil vaivahigist likõ,» ütelf meesterahvas nallaga poolõs mu küsimise pääle, kost tulõ ja mea tekk.

No melle nii? Tä oll künõnõ kodukandin ütten päält ütsekümneaastadsõ vaninemise man küsimän ütten talu kohta, minka rahvajuttõ järgi umal aol imeligu asja sündü.

«Ja es saa ma säält üttegi lausõ, mis mu kirjatüüd edesi olõs veenü, olkõ külh, et mammil paistu mõistus nigu kõrran olõvat. No kulssi hoolõga ärä, kuis tä ummi latsi ja latsõlatsi kitf, ja kinniti üle, et mu perrel lätt peris tavalist muudu, nii targa ja rikka ei olõ kiäki. A tuu talu pääle juttu käända ma es mõista, kuis ka püündse. Õks tulli vahelõ egäsugudsõ «kõlladsõ» uudissõ nii vanast ku praegutsõst aost. Konh talun ollõv ütten tüküst anuma mõskmata olõs, konh miis latsi vasta kuri... No olkõ noh, a ku tädi jutt praegutsõ ao nuuri manu jousõ ja nuidõ, tälle pea võõrõidõ elust ka ennegi halva aša miilde tulli, sis ma naksi arru saama, et siia tallu olõ ma külh ildas jäänü. Kost vanainemine sääntse virilä jutu võtt, kas täl kah Moforaamat om vai medägi? Ei taha külh usku, et perre noorõmba, ku kotun käävä, ka vanaimä käest enämb vana ao juttõ ei küüsü ja hoobis tälle tõisi kohta virilaid uudisõid jagava...?»

Vast kolm-neli kõrda tei viil pruuvi ja küsse mõnõ tõsõ vana ao asja kohta, et vast tuu kõnõntas vai nii, aga ei medägi. Ku jutt jälle hõelas püürdse, tulli tulõma,» kõnõl kirjamiis ja koduluuhuviline.

Timä imä oll õkva soovitanu, et mine kimmäde sinnä, tuu tädi oll külh jo vanast tõisi kohta virk halva kõnõlama, aga vannu asju tiise tä pallu. Täl oll viil mõni aastaig tagasi väega selge, kiä külän kellele sugulanõ oll, ja tuud oll peris huvitav kullõlda. A no es saa sis enämb medägi?

«Üldäs jo õks, et ärke vannu inemiisi käest juttõ küsimisega ildas jääge, tuun mõttõn, et nä tõistõ ilma läävä, a säänest asja näi ma külh edimist kõrda, et inemisel omma jala alh ja silmä selge, aga tuu, mis viis-kuuskümmend aastaiga vai kauõmb aigu tagasi juhtu, ei olõ enämb meelen vai ei huvida. Mis säänest asja tege, ega õmõta tuu seebika, medä telekast igävüse peräst vahitas? Ma ei tiia, vast omma teil sääll Võrumaal aša paremba, a sullõ ma ütäl kah egas juhuse, et vannu asju küsimisega ei massa väega ildas jää. Või ollaki nii, et inemine om olõman, a huvi jo tõsõ,» kõnõl keskian miis, kelle päiv ja sõit tühja olli lannü.

Peat vast jah tuu pääle mõtlõma. Panõmi inemiisi vai autu-poodi man ja bussi uutõn tähele ja kullõmi, mis nä kõnõlasõ, mea näile viil kõrda lätt. Sis tiia, kas om mõtõlõnõ kõrd juttu ajama minnä.

NÕLVAKU KAIE

Solmanni perre unistuisi täütmise tii

RAHMANI JAN

Puultõist aastakka tagasi säädse hinnäst ütte Urvastõ ja Kanepi vahepääl olõvalõ mõtsavahitallo elämä Solmanni pere. Sääne elopaik, miä om mõtsa seen, kon ei olõ nätä-kuulda üttegi naabrit, oll' perre ütts unistus, miä om täüde lännü. Seo es tulõ kipõlt: lätts viis aastakka, inne ku meeleperäline kotus löüti.

Kõgõpäält võti varrampa Tartomaal naabridõga ligistikku elännü Solmanni hindäle vahtsõn paigan viis lammast. Sääne oll' olu latsõst pääle pereesä Marko tahtminõ. «Marko om kõik aig viit lammast tahtnu. Ei tiäki, mille, tä om Tarto liina poiss,» seletäs pereimä Janika. Marko tahtsõ kõraga võtta ka kitsi, a Jõgõva lähkül maal üles kasunu Janika hoit tedä tagasi. «Ütli, et seo om joba liias: olõ nännü külh ello, ku lehmi ja tõisi eläjidega kinni oldas,» kõnõlõs Janika.

Täl oll' õigus. Alostusõn tull' perrel kõrralda kipõmbit asju: vesi majja tuvva, katussõ ala latsi tarrõ ehitä. Viiga oll' edimäne aastak suurõmb murõ: kaost sai päävän viis pangi vett ja tuud jäi veitüs. Talvõl sulatõdi sanna jaos lummõ, raoti kopra paisutõdu lumbi ijä sisse mulk, et vett saia. Täambädses omma Solmanni lasknu tetä puurkao ja viimurõt inämb ei olõ.

Maal elämise man piät latsiga pere rehendamä ka tuuga, et küländ pallo tulõ autoga sõita: latsõ omma vaia kuuli ja latsiaida viia, mõnõ huvitsõõri nõudva erõle sõitmis. «Om keerulinnõ, a kõik hää kaald keerulidsõ üles. Tan om hää tuu, et tulõt hummogu üles, mõts om ümbre, tsirgu laulva,»

RAHMANI JANI PILT

Solmanni pere kodotrepi pääl: Joonas, Marko, Janika, Oliver ja Susanna. Kõgõ iin jalotas pildi päält är taksipini Max.

kitt Marko. «Tsirkõ om veitüs jäänü,» tsuskas Janika vahelõ.

Haina ja puulehe trükitäs rõiva pääle

Kunstniguhingega Janika tege luudusvärve ja kasvotrukimist. Tä tege rõivast, mink pääle om trükit puulehti ja hainu. Tuuperäst om ka Janika jaos tähtsäs, et olu paik, kon saanu luudusõst ummi tegemiisi jaos matõrjaalõ kofada ja pindre pääl värvihainu kasvata.

Luudusvärve mano jõudsõ tä juhusligult. «Kai, et koton võinu olla padakoti luudusligu, lehti mustridõga. Ma es taha tekstiilivärvega tetä, nuu tundusõ sünteetilidsõ,» seletäs tä.

Janika usk, et ku kasvõga saa häti arsti, sis vast tulõ luudusligu trükiga tett rõiva seest in-

mise sisse kah tuud kasvõ ravi-toimõt. Ummi pruuvmiisiga ei püsü Janika õnnõ Eestimaa kasvõ man. Täl omma aida pantu ka uma indigokasvu, uma krapikasvu, et saas ka sinist ja verevät värm.

Uurnu ja opnu om Janika naid asju uma käe pääl: internetist ja käünü koolituisil. Perämäne suurõmb opinõ oll' täl seo suvi Hollandin. No oppas ja koolitas Janika ka joba tõisi.

Parhilla tüütäs Janika ka poolõ kotussõga Pokumaal, avitas tetä kõkkõ, midä tetä vaia om. A seost sügüesest plaan tä naada toimõndama õnnõ ummi luudusvärvega. Plaanin om tassakõistõ kasuma panda uma värvikasvõ aid. Ja ütts unistus om Janikal viil: pistü panda rõivavärvimise tüükoda.

Unistuisi elo nõud hää tüükotust

Et maal niimuudu ehitä ja toimõ saia, piät tüül käüma. Marko tüütäs suurõn ussi ja aknit tegevän Ameeriga korporatsioonin, kon kokko om ligi 20 000 tüütäjät. Marko om firma Põhja-Euruupa osakunnan (Skandinaavia, Baltimaa ja Inglismaa) projektijuht. Tä juht projekte, kon märgitas välälä vahtsit tuutit ja kõrraldõdas tuud, et noid saanu tehassõn tegemä naada. Inämbüse tüüd saa tä är tetä kotost interneti ja telefoni abiga, a umbõs nädäli jago kuust tulõ täl kävvü kuunistiisil Roodsin, Taanin, Soomõn vai Taflan.

Marko om rahul, et saa niimuudu suurõ jao tüüst är tetä tast mõtsu seest. «Kelläst kellä-

ni Tartol vai Võrol tüül kävven olu elokõrraldus tõõnõ,» tunnistas tä.

Tütär alost koolitiid Saksamaal

Mõnõ aasta iist elli Solmanni kolm aastakka Saksamaal, kon oll' Marko varatsõmb tüükotus. Janika kitt, et Saksamaa elo oll' latsi jaos väega kasulik, nä opsõva sääl tõisiga läbikäümist. Nä opsõva är ka saksa keele, tütär Susanna lätts esiki edimäste klassi ja kõnõl-lugõsi kõkkõ sammamuudu nigu Saksa latsõ.

Nä elli Kölni liina lähkül Wallefeldi külän, kon eläs Saksa mõistõn veidü rahvast: tuhatkund inemist. Marko kõnõlõs, et sakslaisilõ miildüs ellä ütten unikun kuun, seo oll' mi maast hoobis tõistmuudu.

Ja tõistmuudu oll' Saksamaal ka aasajamisõ kõrd: ekä asja pidü vallamajan ajaman käümä (latsi latsiaida ja kuuli saaminõ, latsitoetusõ jne). Es tunnistõda Saksamaal aasajamisõ man telefoni vai e-posti. Janika löüd takastperrä, et Saksamaa aig opaõ tedä parõmbalõ bürokraatiaga toimõ saama. Solmanni kitvä, et tollõ poolõst om Eestin hulga lihtsamb: «Ei tulõ kõik aig riigi puult massutiit, ei olõ automassu, ringhäälingumassu, luksusmassu,» lugõ Marko Saksamaa mas-sõ ette.

Viil 10 aastat ehitämist

Tuu, et pere om hinnäst Võromaalõ mõtsa sisse elämä säädnu, ei tähendä viil, et kõik olõs valmis, saa jala saina pääle visada ja tsirgulaulu kullõlda. «Ehitämist om meil tan viil arvada järgmädsõ 10 aastakka,» rehendamä Marko. Latsil omma kül uma tarõ olõman, a no olõs vaia ka suurõmbat küüki ja...

A midä arvasõ latsõ taast mõtsa seen elämises? Janika seletäs, et nä ei üttele midägi, a umas imehtüses tä kuuld, kuis tütär Susanna üteli, et tälle peris miildüs. Küländ lähkül eläs viil hulk perit, kon samaiälidsõ latsõ, nii ei tunnõ kiäki hinnäst ka väega üttsindä. Seo suvi peeti Solmannõ man külälatsi laagrit, kon ligi 15 last teivä sporti ja saiva vahtsit tarkuisi.

Marko arvas, et om tan hindä periskodo löüdnü. Janika peris niimuudu viil ei üttele, timäl võtt harinõminõ aigu. Tä uut vahtsõ kõõgi valmisaamist, miä lõpõtunu tsipla laagri muudu elo.

Niimuudu, väikeisi ja suuri unistuisi tassakõisi täudeminegi luutusõga, Solmanni pere sääl mõtsa seen eläs.

Priinime lugu

Rubriigin kõnõldas perekunnanimmi periolõmisõst ja tähendüesest.

Siirak

Seod nimme kand Eestin 158 inemist, lissas om viil 27 nime *Sirak* kandjat. Taa panti umal aol 14 mõisan Liivimaal ja 10 mõisan Eestimaa kubõrman-gun. Nimi om peri piiblist, kon om olõman Jeesus Siiraki raamat, üteldäs ka Siiraki tarkusõraamat vai lihtsälõ Siirak.

Luthõri Martin jätt Siiraki raamadu külh umast piiblist väläl, nii et taad hariligun eesti-keelitsen piiblin är es trükitäs, a tartu keelen ilmu *Jesusse Siraki Ramat* 1796. aastagal. Siirak oll' paarisaa aasta iist piibli apokriivast ütts populaarsõmbit raamatit, selle et timä tekst om tõtõst väega hää, kujundligu ütlemise ja võimsa poetikaga. Nii loiva opõtaja saksakeelist Siirakit (*Sirach*), et jutlusõlõ värvi ja väke manu anda.

Siiraki raamadu lugu om kah esieräline: timä kreeka keelen kirjapandja om ütelnü, et autor

oll' tõlkja hindä vanaesä, kirof heebreä keelen. Heebreäkeelitsen tekstist om tõtõst õnnõ juppõ siin-sääl alalõ, a tegu om tuun mõttõn joba hariligu kirändüsega, et tõlkmisõ aastak om teedä, 117 inne Kristust ja kirotamisõ aig koskil aastak 180 inne Kristust. Heebreä keele kaudu om autorit naatu tundma ka hoobis nimega Ben Sir.

Perekunnanimme *Sierach* tull' Tartun ette joba 1816. aastagal. Ku taad talurahvalõ nimes panti, kirotõdi inämbäste *Sirak*, a ka saksa muudu *Sirach*. Ka Vana-Antsla mõisa Püve Kaarli (s 1804) uma perrega sai edimält priinime *Sierach*.

Eestistämisel om nimme *Siirak* vahetõt nimmis *Laansoo*, *Mändla* ja *Siir*. Nimme *Sirach* om muudõt nimes *Sillamaa*, nimme *Sirak* nimes *Voore*. Nimme *Siirah* om muudõt nimes *Siira*.

SAARÕ EVAR

Kuimuudu hinnäst vormin hoita. Edimäne osa

Ku ma viil nuur olli, lasi naabrinaasõl umas 25 aasta sünnüpääväs ilosa kleidi ummõlda. Iks keskkotust piten, nigu peenükesele näüdikulõ kohanõ. Umbõlja üteli, et tä jätt pahepoolõ pääle ummõlusvaru: ku ma lää paksõmbas, saa perrä laskõ. Ma sis ütli, et olõ-i vaia, ma ei lää ilmangi paksõmbas. A saaki es ma tuud kleiti kuigi kavva kanda, nii lää es inämb sälgä. Sis mõtli, ku lihtsä meelega vöi iks ütts nuur inemine olla.

A no vanan um kihäkaal nii pallo kasunu, et tulõ jo mitu nummõrd suurõmba rõiva sälgä panda.

Naksi sis mõtlõma, kon ma olõ via tennü, et vaihõpääll olõ kerkünü nigu saiapäts. Kes tuun külh süüdü umma?

1. Kõgõpäält tüükotus. Pia terve elo tüüti lämmän ja mugavan tarõn. Kõndmist iks oll', a mitte pallo. Inämbjaolt tüüti pää ja kässiga. Kuna pingõt oll' pallo, sis egäl vabal minotil käve kohvipoodin

saiakõisi ostman ja söömän.

2. Ilma kimmä kõrralda süümine. Seit sis, ku aigu oll'. A kõgõ rohkõmb oll' aigu üüse. Tuu, et kell kolm üüse kõtu täüs pargit, tundu olõvat peris normaalnõ.

3. Sõõgi häädü. Ega tuud häädüst es olõki. Seit, midä oll'. Vaihõpääll sai kotost ütten võetus, a inämbüste iks sai kohvipoodi saiu süüdüs. Suppi ja salatit sei veidü.

4. Energiä kulutaminõ. Energiät kullu emotsioonõ ja stressi pääle, mis aiõ viil rohkõmb süümä.

5. Veidü und. Käve üüpäävä kaupa tüül, tuuperäst saiõ küländki veidü maada. Uni oll' jo nii är tsurgit, et vabal pääväl es mõista kah inämb pikält maada.

6. Liikmine. Kuna inämbüse aigu olli puulväsünü nigu zombi, sis es viisiki pikki kõndmiisi ette võtta, trennist kõnõlõmalda.

7. Kaal. Ku kõik taa jutt kokko võtta, sis tulõgi tun-

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

URMI AILI

nista, et säändse elo man kasvi mu kihäkaal iks hää

mitukümmend killo. 25aastadsõlt kaaldsõ ma 53 ja 60aastadsõlt 92 killo – pia poolõ rohkõmb.

Kes om süüdü? Ma tahassi üteldä, et kõik pääle esihindä. A ku perrä mõtõlda, sis nii tuu iks ei olõ. Hää külh, stressi ja veitü magamisõ panõssi tüükotusõ arvõlõ. Tüüti sis haigõmajan. A kõik muu oll' iks uma süü, nii süümine ku väikene liikmine.

No ma saa jo pia 65aastadsõs ja olõ umma kihäkaalu joba üle kümne kilo sutnu maaha võtta. Kuigi vanast pääst um taa kaal väega rassõ kaoma. Piä ütlemä, et parhilla, ku ma olõ pensionär (kuikli ma käü iks veidükese tüül kah), um mul rohkõmb aigu hindä elovii pääle märki.

Järgmäne kõrd tahagi uma läbielämise perrä mõnõ hää soovitusõ edesi anda, kuis alla võtta ja kergembät ello ellä.

Lugu lätts edesi järgmädsen lehen.

Suur piksetorm Rammuka küläh

LIIRA SINGA

Seo om mu imä mälehtüs, midä tä ütteleasi kõnõli, peri aastast 1939. Tuulaol ol' õgal talol mõtsu seeh suuhainamaa. Kellä nelä aigu minti sinnä käsivikatidõga niitmä. Vagadsõ ilmaga kuuldu esiki nurmi pääle «mõtsamehiläisi» lõbusat tüütämist: säält tull' poonatomist, kihukmist, uikmist naabrihainaliidsilõ ja mis kõgõ tähtsämp, vikatidõ tilinät, higomist.

Pääle lõunat minti käsirihädega riibma. Haina panti leheste pääle rukka, et tõmata nuu hobõsõga küüni vai suurõ kuha mano, miä ol' säälsamah niidü veereh.

Nii sõs võtsõ 1939. aasta suvõl võimust pikäolinõ pöud. Talomehe märgodi, et haina tulõsi vitä hobõsõga mõtsast vällä nurmõ viirde ja säält kõrraga kodo. Sõs ei olõ talvõl tuisu ja külmäga küüni vai kuha mano asja.

Suu ol' küländki tahhe. Kambaga ehitedi üle vaividõ kotussidõ purdõ. Tuud vahtsõt tiid piteh saiva kõik perre uma hainarua mõtsast vällä. Kõigil väega hää miil, et tüü õnnistu.

A oh hätä, üüse nakaš müristämä ja vihma sada-

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

ma. Kotusõ pääle kihof kõva piksetorm. Räässä tull' kah ja murdsõ külä pääl hulga puid maaha. Mõnõ puu olliva välgiga pilvastõs pestü ja mustas kõrbõnu. Kundiotsa maja sai ka välgist külge, õnnõs inemise vika es saa. Esiki aiakraami ol' rääsätü.

Välgi tsähvmisest ol' tarõ

olnu kõik aig valgõ. Naasõ olõvat pagõnu viimäde päävä hirmuga aho taadõ, sängü ala vai kohegi pümmembähe kotusõhe varjo.

Tõnõ päiv, ku ilm rahusi, lätsi külämehe mõtsa viirde ummi kuivi rukõ kaema. Nõrgõmbidõ närvega miihil olõvat silmi iih mustõndama naanu,

ku tuud pilti näivä. Es olõ üttegi ruka pistü ja hainugi olõs õs õigõlõ.

Kõik, mis perrä ol' jäänü, videli nurmõ piteh lajah, säält hulgah rualehese.

Tüü ja vaiv ol' olnu asalda, a luudusõ vasta ei saa. Üttegi hainatuusti es saa kellelgi kodo, kõikõ tull' otsast alosta.

Lamba õnnõtus

Mul om koton umbõs kolmõ-kümnepääliline lambakari. Olf joba sügüsene aig ja pümme üü. Õdagu lasi lambakara kodo, selle et mine sa tiiä, peräkõrd tulõva üüse soe.

Hummogu lätsi lambit välälä laskma ja üts lambakõnõ ol' imelikult aia pääl ripakil. Lätsi mano ja kai, et om tõnõ joba kangõ.

UII elläi ol' pää ajanu aia

vahelõ, a tagasi pää inämb es mahu. Vaganõ eläjäkene ol' hindä aia vahelõ üles poonu.

Hõiksi sis meesterahvast appi, a tuu om nii hellä süämega, et ligi es tulõ. Külä pääl säändsit julgõmbit mihi om kah veitüvõitu. Abi olõs ollu vast tuust, ku olõs inne Lätin är käünü.

Tõi sis suurõ terävä väidse ja lõiksi ufõkõsõl pää otsast. Koolnu lammas sattõ matsuga maaha. A pää jäi iks aia vahe-

lõ. No mis sa tiit!

Ufõkõnõ, anna mullõ andis, a ma pidi kõrva kah pää küllest maaha lõikama. No sis sai ma pää kätte.

Olf joba külm aig ja moro pääl suur ketipini. Mürsikul ol' väega hää miil. Pini sai mitu nädälit lambalihha süvva.

Jah, ega pääd ei tohe iks egäle poolõ toppi.

KOORI HELVE

Maolda nali

Mõni nali om nii maolda, et aja peris naardma. Toimõndaja om üte säändse siia vällä valinu.

Sepä käest väidse telmine

Miis lätt sepä mano, and toolõ ravvatükü ja ütles:

«Olõ hää, tii mullõ taast väits.»

Sepp kaes ravvatükü: «Kuu-lõ, seo om jo malm!»

«Noh, ega taa vast nii malm kah ei olõ.» pruuvi miis asja kui-gimuudu praavita.

Parm tsuskas

Nalapildiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Suvi saa läbi ja kooliaig nakkas jälleki pääle.

Tossu Tilda pajatus

Verrev leib

Jutt om katõst sõsarast, kes hulga aastit tagasi elli Võrosuul. Üts läts pääle kuuli liina kirätüü pääle, tõsõst sai tubli ehitäjä.

Nigu häil sõsaril kombõs, hoitsõva nä tõnõdõist. Näil ol' mitu salasõnna kah, kõgõ tähtsämp noist «verrev leib». Noorõmb sõsar ol' ehitüse pääl mihi hulgan tüüd teten är opnu suidstetegemise. A tuud es olõ vaia tõisil tiidä. Ku vanõmb sõsar astõ vartest vällä, lei noorõmb aknõ vallalõ ja hõigas: «Är sis unõta-

gu mullõ verevät leibä osta!» Ku juhtugi hõikamist mõni uulidsajupi uudishimolinõ vanamuur kullõma, saa-s tä tuhkagi arvu. Eski mitte suidstuhka.

Täämbädsel pääväl om noorõmbast sõsarast, kedä inämb mi keskel ei olõ, alalõ mälestüs ku üttest nafalidsõst naistõrahvast. Ütskõrd timä tüütretõrega juttu aiõn tulõdi miilde, et hauda sai vanaimä ütten kogoni kats pakki Priimat. «Jah, ja suidstupsit kah!» kostsõ tüütretõtär, kes ol' joba sis väega teräne tütrik nigu timä vanaimägi.

Muda Mari pajatus

Piusa seeneline

Ma kuuli raadiost, et presidendiprova tulõ esi üle kaema, kavvõh om Võro ja Rāpinä vaihõl tiiremont. Ja kas tuu Võro liina Rāpinä maantii kah kunagi valmis saa. Võiolla kaes viil tõisi teid kah. Mi kandih om jo suvõl nii, et ütškõik kohe poolõ sõitma nakkat, pia jõvvat iks tiiremondini.

A suvõl olõ-i kipõt kohegi. Või külh aigladsõ käügiga

logista. Om aigu autoaknõst vällä kah kaia. Saat kõik mõtsapuule üle lukõ ja vast näet puio all siinigi.

Ei tiiä, kas presidendiprova kikkasiini korjama kah viias. Ku muial olõ-i hääd seenemõtsa, sõs Piusal omma ilosa palomõtsa, kost mõnõ seene iks saa. Sõs saa tetä vahtsit pilte Piusa seenelidest. Ega Vana Võromaa olõ-i kehvemb ku Orissaarõ.

MUDA MARI

Latsilõ

Vastus saada' üte nädälil joosul meiliaadrõssi pääle latsinukk@umaleht.ee vai postiaga: Uma Leht Tartu 48 65609 Võro.

Vastussõ mano panõ' kirja uma nimi, vannus ja kimmähe ka postiaadrõs.

Vastajidõ vaihõl loositas vällä võrokeelitsit latsiraamatit vai plaatõ.

Latsinukka tugõva' Võro Instituut ja Võro selts VKKF.

Minevä kõrra vastussõ' omma': LIBLIK, PÄIV, RATAS, JÄRVEVIIR, KIKKASIIN, HERNEKODOR, IJÄTÜS, VIIPUTOL.

Avvohinna saa VERHOGLJADOVA JENNIFER (12) Loosist.

Ku tiit ristsõna är, saat teedä', midä om hummogudsõ undsõga tii- ja mõtsaviirin häste hulga nätä'.

